

HALİL SAMİ BEY

Zekeriya TÜRKMEN

Halil Sami Bey, 1866 yılında İstanbul'da doğmuştur. İsmail Hakkı Bey'in oğludur. İlk ve orta öğreniminden sonra 1883-1886 yılları arasında Kuleli Askerî İdadisindeki eğitimini başarıyla bitirmiştir. 5 Temmuz 1302/17 Temmuz 1886 tarihinde girdiği Harbiye Mektebinden 16 Mayıs 1305/28 Mayıs 1889'da dereceyle mezun olmuş, 1305-P.18 (1889-Piyade 18) sicil numarası ve Mülâzım-ı sâni (Asteğmen) rütbesiyle subay olarak atanmıştır.

II. Abdülhamit döneminde öncelikle askerî sahada başlayan daha sonra da iktisadi-malî alanlarda giderek artan Türk-Alman ilişkileri çerçevesinde Osmanlı ordusunun geleceğini şekillendirecek olan ve Harbiye Mektebini dereceyle bitiren seçkin subaylar, yurt dışı eğitimi için Almanya'ya gönderilmiştir. Bu kapsamda Halil Sami Bey de 19 Eylül 1889'da tahsil için Almanya'ya gönderilenler arasında yer almıştır. Almanya'da Potsdam'daki Askeri Akademide kurmay eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra tekrar İstanbul'a dönmüş, çeşitli birliklerde görev yapmıştır.

Halil Sami, 31 Ocak 1895'te Mülâzım-ı evvel (Üsteğmen), 8 Nisan 1898'de Yüzbaşı, 18 Ocak 1899'da Sağ Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) rütbesine terfi etmiştir. Bu rütbede iken, 28 Mayıs 1899'da 1'inci Ordu, 4'üncü

Alay, 1'inci Tabur, 2'nci Bölük Komutanlığı görevine atanmış; 13 Temmuz 1899'da ise 1'inci Alay, 1'inci Tabur, 2'nci Bölük Komutanlığına görevlendirilmiştir. 18 Ocak 1901'de binbaşı, 19 Mayıs 1907'de kaymakam (yarbay), 1909'daki tasfiye-i rüteb kanunuyla bütün subaylarda olduğu gibi onun da rütbesi düşürülmüş, 1 Haziran 1914'te miralay (albay) rütbesine terfi etmiştir.

Halil Sami Bey, Trablusgarp'ta redif teşkilatı kurmak üzere Ocak 1901'de binbaşı rütbesi ile görevlendirilmiş; daha sonra 21 Kasım 1901'de Selanik'e 3'üncü Ordu Numune Talim Taburu öğretmenliği görevine atanmıştır. 6 Şubat 1909'da İstanbul'da Harbiye Mektebinde Piyade Talimi öğretmenliğine atanan Halil Sami Bey, 16 Ağustos 1909'da Küçük Zabit Mektebi (Astsubay Okulu) Komutanlığına getirilmiştir. 23 Eylül 1912'de 5'inci Kolordu 5'inci Nişancı Alayı Komutanlığına atanmış, 5 Ekim 1912'de ise İzmir Redif Alayı Komutanlığına getirilmiştir. Bu arada birliğiyle Balkan Savaşı'na katılmıştır. 20 Kasım 1913'te 1'inci Ordu 1'inci Nişancı Alayı Komutanlığına tayin edilen Albay Halil Sami Bey, 12 Nisan 1914'te 3'üncü Tümen Komutanlığına atanmış; Haziran 1914'te miralay (albay) rütbesine yükseltilmiştir.

Albay Halil Sami Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 3 Ağustos 1914'de ilan edilen genel seferberliğin ardından Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı emrinde bulunan 9'uncu Tümen Komutanlığına

Eylül 1914'de atanmıştır. Halil Sami Bey, daha önceki askeri safahatı, bilgi ve tecrübesine bakılarak bu göreve getirilmiştir. 9'uncu Tümene; 25'inci, 26'ncı ve 27'nci Piyade Alayları bağlanmış ve Ağıldere'den itibaren Gelibolu Yarımadası'nın güneyine kadar uzanan bütün sahayı yani Seddülbahir'e kadar uzanan bütün kesimi bu tümenin sorumluluk sahası olarak belirlenmiştir. 25 Nisan 1915'i takip eden süreçteki kara savaşlarında 9'uncu Tümen Komutanı olarak Arıburnu ve Seddülbahir bölgesindeki muharebelere katılmış; Arıburnu muharebelerinin sevk ve idaresinde 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'le birlikte büyük çaba harcayarak İtilaf Devletleri'nin bir günde boğazı aşarak İstanbul yolunu açma umutlarını yok etmişlerdir.

9'uncu Tümen Komutanı Miralay Halil Sami Bey'in maiyetinde; kurmay başkanı olarak Binbaşı Hulusi (Conk) Bey, bağlı birliklerin başında ise 25'inci Alay Komutanı Yarbay İrfan, 26'ncı Alay Komutanı Yarbay Hafız Kadri, 26'ncı, Alay 3'üncü Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri, 27'nci Alay Komutanı Yarbay Mehmet Şefik (Aker), tümene bağlı Topçu Alay Komutanı Yarbay Mehmet Ali, 7'nci Tümeden gönderilen 20'nci Alay Komutanı Binbaşı Halit, Bursa Jandarma Taburu Komutanı Binbaşı Tahsin bulunuyordu. 25 Nisan günü güney bölgesinde yapılan muharebelerde düşmanın kuvvet yığınağı giderek artmış, 9'uncu Tümen birlikleri kıyıdaki savunma yerlerini bırakarak daha

da kuzeye, Kirte (Alçıtepe) köyü güney sırtlarına çekilmek zorunda kalmıştır. Saat 13.00'a gelindiğinde İngiliz-Fransız müttefik kuvvetleri güneyde sahile yakın tepeleri ellerine geçirmişlerdir.

25 Nisan 1915 Pazar günü sabaha karşı 05.00 sularında Arıburnu istikametinde başlayan Anzak çıkarma harekâtı hakkında ilk bilgiler, 27'nci Alay 2'nci Tabur (Arıburnu sahilinde 12 km'lik bir alanı savunmakla görevli idi) 8'inci Bölüğe bağlı takımlara mensup kıyı gözetleme timlerinden gelmiştir. Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik'ten gelen ilk bilgileri değerlendiren Alay komutanı Yarbey Şefik Bey, durumu hemen 9'uncu Tümen Komutanı Halil Sami Bey'e bildirmiştir. Halil Sami Bey saat 05.30'da Maydos'taki karargâhından 3'üncü Kolordu Komutanı Esat Paşa ile 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal'e bilgi amaçlı gönderdiği yazıda düşmanın Arıburnu ile Kabatepe arasında birçok harp ve nakliye gemileriyle kıyıya yaklaştığı ve ihraca başladığını bildirmiştir. Halil Sami Bey, bu sırada 27'nci Alayı saat 05.45'de topçu bataryası ve makineli tüfekle teçhiz ederek *"düşmanı denize dökmek üzere"* Arıburnu istikametinde sevk etmiştir. Kıyı savunmasında düşmanı ilk karşılayan birlikler Albay Halil Sami Bey'e bağlı 27'nci Alayın 2'nci Taburuna bağlı takım ve bölükleridir. 9'uncu Tümen Komutanı, düşmanın ilerleme istikametini doğru bir şekilde tespit ederek birlikleri hemen harekete geçirmiş, bu arada 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal ile

de devamlı koordine olarak 27'nci Piyade Alayının 1'inci ve 3'üncü Taburlarını Conkbayırı istikametine sürmüştür.

25 Nisan 1915 günü erken saatlerde Arıburnu ve daha sonra da Seddülbahir bölgesinde düşmanın çıkarma harekâtına ilk mukavemet eden birlikler Miralay Halil Sami Bey'e bağlı 9'uncu Piyade Tümeni birlikleridir. Nitekim, kara harekâtının başladığı bu ilk günkü muharebeleri büyük ölçüde 9'uncu Tümen birlikleri sürdürmüş, daha sonra da ihtiyat tümeni olmasına rağmen 19'uncu Tümen Komutanı Yarbey Mustafa Kemal'in inisiyatif kullanarak katılmasıyla Arıburnu ve Conkbayırı hattında 19'uncu Tümen birlikleri sürdürmüştür.

25 Nisan 1915 günü sabah 06.10'dan evvel Maydos'tan 9'uncu Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey tarafından 19'uncu Tümen Komutanlığına gönderilen raporda; düşmanın Arıburnu sırtlarından Kabatepe'nin gerilerindeki sırtları sarmakta olduğu bildirilerek, 19'uncu Tümene bağlı Maltepe'deki kuvvetlerden bir taburun Kabatepe'nin kuzeyinde Arıburnu'na karşı olan sırtlara acele olarak sevk edilerek sonucun bildirilmesi isteniyordu. Ceridedeki kayda göre Mustafa Kemal bu raporun kendisine saat 09.30'da ulaştığını belirtmektedir. Zaten bir önceki gün geniş çaplı bir manevra icrasına yönelik planları bulunan 57'nci Alay, sabah erkenden kaldırılmış -ancak bu defa manevra gerçek muharebe alanında yapılacağından- kısa sürede ikmalini tamamlayıp harekete hazır hale getirilmiştir.

Güney Cephesine bakıldığında, 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders'in emriyle değiştirilen savunma sisteminden dolayı Seddülbahir bölgesindeki birliklerin konuşlandırılışında da bir takım değişiklikler yapılmıştır. Seddülbahir mıntıkasının savunması daha önceden 25'inci Piyade Alayına verilmiştir. Çıkarma harekâtından iki gün önce, 22 Nisan 1915 günü Halil Sami Bey'in emriyle yaklaşık bir aydır bölgede görevli bulunan ve coğrafyayı ve buna bağlı savunma hatlarının nereleri olması gerektiğini yakından tanımış olan 25'inci Alay, 26'ncı Alayla değiştirilmiştir. 25'inci Alay ihtiyata alınarak Sarafim Çiftliğinin bulunduğu bölgeye yakın yerlere konuşlanmıştır. Halil Sami Bey'in yaptığı bu değişiklik, ordu komutanının ve kolordu komutanının bilgisi dahilinde gerçekleşmiştir. 26'ncı Alay Komutanı Yarbey Hafız Kadri Bey, karargahını Kirte köyünün güneydoğusundaki sırtlara kurmuş; Seddülbahir bölgesinin savunmasını 3'üncü tabura vermiştir. 3'üncü Tabur Komutanı Piyade Binbaşı Mahmut Sabri idi. Hafif piyade silahlarıyla donatılmış olup kısıtlı sayıda hafif çaplı topların yer aldığı 3'üncü Tabur bölgesini 9'uncu Tümen topçusu ateşiyle destekleyecekti.

9'uncu Tümen Komutanı Albay Halil Sami tarafından 25 Nisan 1915 günü saat 12.15'de 3'üncü Kolordu Komutanlığı ve 19'uncu Tümen Komutanlığına hitaben yazılan raporda, düşmanın Seddülbahir ve Tekke koyu taraflarından ihraca devam ettiği, Zığındere tarafına tahminen bir

alay kuvvet çıkardığı ve Kirte'ye yaklaştığı hususunda 26'ncı Alay Komutanlığından bilgi alındığı belirtilmektedir. 26'ncı Alay 3'üncü Tabur komutanı Binbaşı Mahmut Sabri burada destansı bir mücadele sergilemiştir. Binbaşı Mahmut Sabri muharebenin en şiddetli anında Mehmetçiklere hitaben "dayanın evlatlarım, vatan selameti için gayret zamanıdır" hitabında bulunduktan sonra tekrar "dayanın evlatlarım, takviye gelecek ve süngü hücumuna geçilerek düşman denize dökülecektir" sözleriyle askerin moralini yüksek tutmaya çalışmıştır.

Düşmanın giderek artan yığınağı karşısında elinde hiç ihtiyat kuvveti kalmadığını ifade eden 9'uncu Tümen Komutanı Halil Sami Bey, 25'inci Alayla birlikte bütün kuvvetiyle Kirte'ye hareket ettiğini ifade ettikten sonra 19'uncu Tümen Komutanından kendi cephe gerisine bir alay göndermesini rica etmiştir. Halil Sami Bey ayrıca Kabatepe ve Kumtepe mıntıkasındaki cephe hattında bulunan 9'uncu Tümen'e ait birliklerin de 19'uncu Tümen'den gönderilecek bir alay tarafından desteklenmesini, kendisi Kirte'de bulunduğu müddetçe Kabatepe ve Kumtepe mıntıkasındaki birliklere 19'uncu Tümen komutanlığınca komuta edilmesini talep etmiştir. Halil Sami Bey, bu sırada 27'nci Alayın sevk idaresini 19'uncu Tümen Komutanı Yarbey Mustafa Kemal'e bırakırken, kendi ilgisini Seddülbahir bölgesindeki gelişmelere yoğunlaştırmak istemiştir. Bu sırada Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı Kurmay Başkanı olarak görev

yapan Selahattin Adil (Paşa) hatıratında, Sarafım Çiftliğinde karar-gâhını kurmuş olan 9'uncu Piyade Tümen Komutanlığının 25 Nisan günü başlayan çıkarma harekâtı sırasında büyük gayretler sarf ettiğini belirttikten sonra Zığındere, Tekke, Ertuğrul, Morto koyları ile Seddülbahir'e yapılan düşman çıkarması karşısında Türk birliklerinin yetersiz kaldığını gören Halil Sami Bey'in Müstahkem Mevki Komutanlığından ihtiyat talebinde bulunduğunu ifade etmektedir. Cephede olan bitene yakından takip eden Esat Paşa, Mustafa Kemal'i Arıburnu cephesinin tamamlanmasından sorumlu tutarken, Halil Sami'yi de güney bölgesine daha fazla yoğunlaşmasını sağlayacak emirler vermiştir.

Öte yandan 9'uncu Tümen Komutanı, yarımada'nın güney bölgesindeki gelişmeleri akşam 09.25'de ordu komutanına telefonla ayrıntılı olarak bilgi vermiş, birliklerin gece boyunca düşmanı püskürtmek için muharebeye devam edileceğini bildirmiştir. 25 Nisan 1915 günü Arıburnu kıyılarına çıkarma yapan iki tümenlik Anzak kolordusu, karşısında Yarbey Mustafa Kemal ile Albay Halil Sami Bey'e bağlı birlikleri bulur. Burada Yarbey Mustafa Kemal'in yerinde aldığı tedbirler aslında başkent İstanbul'u kurtarır. Sahilden Kemalyeri ve Conkbayırı'na kadar ilerleyen düşman kuvvetlerini 9'uncu Tümenin 27'nci Alayıyla birlikte kıyıya kadar atar. Eğer Conkbayırı ele geçirilseydi düşman kolaylıkla Boğaz'a inebilirdi. 9'uncu Tümenini gerisi kesileceğinden o da düşebilirdi. Yarbey Mustafa Kemal burada

inisiyatifi kullandı. Aylar sürececek olan şanlı Çanakkale savunması da böylece başlamış oldu. 9'uncu Tümen komutanı Miralay Halil Sami Bey elindeki son kuvvetlerini de ileriye almış ve cepheye sokarak dayanmaya çalışmıştır. Halil Sami Bey, 3'üncü Kolordu Komutanı Esat Paşa ile de telefon irtibatı kurarak takviye birlik görmesi talebinde bulunmuştur. O sırada Maltepe'ye gelen 19'uncu Alay ve bir mitralyöz bölüğü 9'uncu Tümen emrine verilerek, kolordu komutanı tarafından birliklerin bulundukları yerde sebat etmeleri emredilmiştir.

28 Nisan 1915 günü yapılan Birinci Kirte Muharebesine komuta eden Albay Halil Sami Bey'e 7'inci Tümen'e bağlı 19'uncu Piyade Alayını da (Komutanı Yarbey Sabri) takviye için gönderilmiştir. İngilizlerin Alçıtepe (Kirte) köyünü ele geçirmek için başlattıkları taarruz özellikle 25'inci ve 19'uncu Alayların mukavemeti ile püskürtülmüş, hatta bu birliklerin öncüleri gece taarruzuyla Seddülbahir'e kadar uzanan sahaya bir ok gibi düşman hatlarını yarıp girmişlerdir. Sabaha karşı düşmanın sağ ve soldan açtığı ateşle pek çok zayıat verilmiş; Alaylar tekrar eski savunma hattına geri çekilmişlerdir. Halil Sami Bey, 28 Nisan günü yayımladığı emirde elindeki kuvvetlerin yetersizliğine dikkat çektikten sonra birliklerin tahkimata büyük önem vermeleri gerektiğine vurgu yapmıştır. Güney bölgesindeki birliklerin mevzilerinde ciddi tahkimat sorunu bulunmaktaydı. Birlikler tahkimat yapmaya zaman bulamamışlar; bundan

dolayı tümen komutanı verdiği emirlerde gece gündüz tahkimat yapılması hususuna dikkat çekmiştir. Bu muharebelerde 26'ncı Alay 900 kişi, 20'inci Alay 778 kişi, 19'uncu Alay 700 kişi olmak üzere 9'uncu Tümenin toplam zayıyatı 2.378 kişi olmuştur. İngilizler 2.000, Fransızlar da 1.000 personelini bu muharebede zayi etmiştir. İngiliz Harp Tarihçilerinden Robert Rhodes James'in ifadesiyle, *"köhneleşmiş, unutulmuş, fakat son derece önemli olan Birinci Kirte Muharebesi, (General) Hamilton'un stratejisinin çöküşünü de ifade etmiştir. Artık bir baskın bahis konusu olamazdı... Türkler, bölgede mevcut her askeri sür'atle yarımadaya yetiştirirken, Hamilton hala Alçıtepe'yi Kitchener'den takviye istemeden alabileceği ümidine saplanmış"* idi.

Takviye birlikleri Kirte bölgesinde cereyan eden muharebelere 28 Nisan 1915 tarihinden itibaren iştirak etmiş; bu durum Esat Paşa'nın ifadesine göre 9'uncu Tümen Komutanı Halil Sami Bey'in *"kuvve-i maneviyesini tazelemiştir"*. Ancak Halil Sami'ye bağlı birlikler, Arıburnu'nda 19'uncu Tümen bölgesindeki şiddetli çarpışmalardan dolayı tali duruma düştüklerinden daha az destek almalarına yol açmış, bu durum düşman karşısında başarı şanslarının azalmasına yol açmıştır. Ancak Binbaşı Mahmut Sabri'nin inatçı bir şekilde sürdürdüğü karşı taarruz Hunter-Weston'a bağlı İtilaf birliklerinin geri çekilmesine yol açmıştır. Diğer taraftan Saros'daki hareketin bir gösteri çıkarmasından ibaret olduğu anla-

şılınca Liman von Sanders 7'nci Tümen birliklerinin bir kısmını Bolayır'dan güney cephesine kaydırılması emrini vermiştir.

4-6 Haziran 1915 tarihlerinde icra edilen Üçüncü Kirte Muharebesinde 9'uncu Tümen ihtiyata alınırken, Anadolu yakasından gelen 11'inci Tümen ile kuzeyden gönderilen 12'nci ve 7'nci Tümen birlikleri muharebelere katılmıştır. Halil Sami Bey'in 5 Haziran 1915 günü 9'uncu Tümen için hazırladığı yedi maddelik taarruz emri Güney Grubu komutanı tarafından ertelenmiştir. Türklerin, düşman saldırılarına karşı inatla sürdürdükleri savunmadan başka geceleri icra edilen taarruzlarda büyük kayıplar verdiği bir gerçektir. Ancak, General Hamilton bir kez daha hedefe yani Alçıtepe'ye ulaşamamıştı. Ağır kayıplara rağmen Üçüncü Kirte Muharebesi de Türk ordusunun başarı hanesine kaydedilen bir gelişme olmuştur. 9'uncu Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey, 7 Haziran 1915'de Güney Grubu Komutanı Tümgeneral Weber'e gönderdiği uzunca raporunda, 4-6 Haziran muharebesinde birliklerin subay ve er kayıplarının çok olduğunu, sevk-i idare bakımından sıkıntıların yaşandığını, taze kuvvetlerle birliklerin takviyesine ihtiyaç duyulduğunu, eldeki istihkamların daha da güçlendirilmesi gerektiğini bildirmiştir.

5 Haziran'da 9'uncu Tümenin taarruz planının Güney Grubu Komutanı tarafından ertelenmesi Halil Sami Bey'i olumsuz etkilemiştir. Öteden beri Gelibolu Yarımadası'nda Türk ve Alman komu-

ta heyeti arasında gizliden gizliye devam eden çekişmeler gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Almanlarla ters düşen Halil Sami Bey, 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders'in 12 Haziran 1915'de Enver Paşa'ya yazdığı bir yazıyla görevden alınmış; yerine Alman subaylarından Albay Kannengiesser komutan olarak atanmıştır. Liman von Sanders, Halil Sami Bey ile ilgili kanaatini belirtirken *"sahib-i azim ve karar değildir"* notunu düşmüş, bu görüşlere Esat Paşa ile Güney Grubu Komutanı Weber Paşa'nın da katıldığını belirttikten sonra, *"Sami Bey, hal-i hazır ile buradaki ahval-i müşkiliyeye vefa edemeyeceğinden ve kendisinin zaafı ise ordu için bir tehlike olacağından Miralay Kannengiesser Bey'in 9'uncu Fırka Kumandanlığına tayini ve Miralay Sami Bey'in de daha kolay bir memuriyette istihdamını ve bu mümkün olmadığı takdirde tekaüdü'nün icrasını"* talep etmiştir. Aslında 3'üncü Kolordu Komutanı Esat Paşa hatıratında, Halil Sami Bey hakkında ordu komutanının ifade ettiği tarzda bir kanaatte bulunmamıştır.

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı kurmay başkanı olarak görev yapan Selahattin Adil, Üçüncü Kirte Muharebesi'nin (4-6 Haziran 1915) devamında sinir rahatsızlıkları geçiren Halil Sami Bey'in yerine -haziran ortalarına doğru- Alman lakaplı 19'uncu Alay Komutanı Yarbey Sabri Bey'in vekâleten atandığını belirtir. Bu gelişmelerin ardından Albay Halil Sami Bey *"ahval-i sıhhiyesi hal-i intizamda olmadığından bahisle"* izinli sayılarak

İstanbul'a gönderilmiştir. Aslında dönemle ilgili bilgi ve belgelere göre, Çanakkale kara savaşlarının başlangıcından itibaren -ilk 50 gün- en şiddetli muharebelerin yapıldığı dönemde Albay Halil Sami Bey yoğun çatışma ve savaşların yaşandığı bölgenin tümen komutanı olarak görev yapmıştır. 9'uncu Tümen her ne kadar bir 19'uncu Tümen kadar başarı gösterememiş olsa da düşmanı ilk işgal ettiği hatta uzun süre durdurmayı başarmıştır.

Haziran ayı sonlarına doğru 9'uncu Tümen, 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders'in emriyle kuzey grubuna tefrik edilerek Conkbayırı-Anafartalar hattına intikal ettirilmiş, bundan sonra sevk ve idaresi Albay Kanengiesser'in uhdesinde kalmıştır. Çanakkale'de Türk ve Alman subaylar arasında yer yer yaşanan bu anlaşmazlıklar kimilerine göre kara hareketinin ilk gününden başlayıp savaşın sonuna kadar devam etmiştir. Öyle ki, Alman subaylar kendilerini her zaman Türk subaylarından bilgi ve yetenekçe üstün görmüştür. Dönemin görgü şahitlerinden Amerikalı Yüzbaşı Granville Roland Fortescue ise, "Türk ve Alman subayları arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ile ilgili İngiliz gazetelerinde durmadan çeşitli hikayeleri yayınlanmaktaydı. Bunlar sadece karalamadan ibaretti. Ben, her iki ulusun subayları arasındaki ilişkileri görme fırsatı buldum. Bu iki ulusun İngiltere'yi mağlup etmek arzusu etrafında oldukça ahenkli bir birlik içinde çalıştıklarını gördüm. Her iki ulusa mensup subaylar arasında kişisel ilişki ve sosyal

hayat o kadar sıkı değildi. Fakat, bu ufak sorunu abartarak büyük bir sorun haline getirmenin bir anlamı yoktur. Bunun yapılması İngiliz kamuoyunu yanıltmaktan başka bir işe yaramaz." yorumunda bulunarak bunun abartıldığından söz etmektedir.

Albay Halil Sami Bey, 28 Eylül 1924'de Müdâfaa-i Milliye Komisyonu Başkanlığına verdiği uzunca dilekçesinde, 9'uncu Tümen komutanı iken hiçbir kusuru olmadığı halde bir Alman -serserisi- (Liman Paşa'nın adını hiç zikretmeden bu sıfatla belirtmektedir) yüzünden görevden alınmasını haysiyetine yakıştıramadığını, varsa bir kusurunun bir hakem heyeti önünde muhakemeye hazır olduğunu belirterek, tarih önünde haksızlığa uğradığını ifade etmektedir. Halil Sami Bey bu dilekçenin devamında neden dolayı cepheden, tümen komutanlığından uzaklaştırıldığına da açıklık getirerek şunları belirtmektedir: "Çanakkale harbi başladığı zaman, lakaydane hareket eden Liman von Sanders gibi bir serserinin ve zerre kadar vazife-i mukaddesesini deruhte etmeyen Kolordu Kumandanı Yanyalı Esat Paşa'nın ihmalkârlığı görülmüyor da Allah'tan başka istinatgâhı olmayan bendenize kifayetsizlik isnat olunuyor. İyi bilinmelidir ki kifayetsizliğine hükmedilen bu abd-ı aciz, milletin şerefini i'lâ ettirmiştir. Zira Balkan harbi muharebesinde maneviyatı sarsılmış ve hatta tezebzübe uğramış bir millet ordusunun pişdarında bulunan, yani vaziyete göre ilk hatt-ı müdafaada bulunan bir tek 9'uncu Fırka ile her türlü

vesaite malik otuz bin kişilik bir düşman kuvvetini tevkif etmeye muvaffak olmuştur. Düşmanı bir hafta zarfında denize dökmek mümkün iken mafevk kumandanın ihmalkârlığıyla düşman aylarca Ecebey şibih ceziresinde yerleşip kalmıştır. Gördüğüm gadr dolayısıyla hastalandığımdan esasen Anadolu'lu olduğum halde vatanın müdafaasını temin eden büyükler, ölümler meyanına dahil olamadım... sair kıt'aat ve orduda güzide ve fedakârane bir zabitan heyeti yetiştirmiş, benim gibi bir şahsiyetin bilâ-tetkik ve tahkik bir Alman serserinin ifadesiyle kûşe-i nisyana atılması pek muhakk ve doğru olmasa gerektir. Elbet zaman cümlelerin en yeni bir cumhuriyetin idare-i âlisi naçiz bir şahsa ait hukukunun meydana çıkarılacağından eminim."

Mustafa Kemal, 9'uncu Piyade Tümeni Komutanı Albay Halil Sami Bey'i Selanik'te Nümune Taburu Komutanı olduğu 1907-1908 tarihlerinden itibaren çok iyi tanımaktadır. 1915 yılı Mart'ından itibaren Maydos'ta bir araya gelerek bölgedeki kuvvet durumu ve gerekli savunma tertibatı hakkında fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Hatta bir defasında Mustafa Kemal, Halil Sami Bey'in kendisine sorumlu olduğu bölgede ne tür bir savunma yapacağını sorduğunda, ona düşmanı karaya çıkartmamak suretiyle mukabelede bulunacağını belirttiğini ve daha sonra muhtemel çıkarma bölgesinin Kabatepe civarıyla Seddülbahir sahil kesimlerinden olması ihtimalini dile getirmiştir. Mustafa Kemal, Halil Sami Bey'e Kabatepe ve Seddülbahir sahil şe-

ridinin çıkarmaya müsait alanlar olduğunu, ihraç teşebbüsü olduğu vakit derhal müdahale edebilmek için “kuvvetli tertibat” almak gerektiğini anlatmış ve Maydos Mıntıka Komutanlığı’nın elinde mutlaka bir tümen kadar kuvvetin daha olması gerektiğini söylemişti. Halil Sami Bey de Mustafa Kemal’in değerlendirmelerini esas alan savunma düzenini alacağını ifade etmiştir. Halil Sami ve Mustafa Kemal, olası çıkarma teşebbüsüne karşı Gelibolu Yarımadası’nın savunulması konusunda Maydos Mıntıka Komutanlığı’nı daha kuvvetli hâle getirmek ve tek bir elden hızlıca sevk ve idare edebilmek amacı ile 19’uncu Tümenin, 9’uncu Tümenin emrine girmesi konusunda anlaşmıştır. Hatta bu görüşlerini Esat Paşa’ya da bildirmişler ve 3’üncü Kolordu Komutanlığı, 25-26 Mart 1915 tarihli gizli emirnamesinin ikinci maddesinde “*Dokuzuncu Fırka Komutanlığı’nın taht-ı emrine girilmesi gayr-ı cazidir.*” şeklinde cevap vermiştir.

Mustafa Kemal, Halil Sami Bey’le ilgili kanaatini de şöyle açıklamaktadır: “...*(nezahat-i kalbiyesi şayan-ı hürmet) Kalp temizliğiyle çok saygıdeğer olan bu arkadaşımızın, Çanakkale Boğazı’nın en önemli kara mıntıkasını muhafaza gibi önemli bir görevde sevk ve idare bakımından zor durumda kalma ihtimalinin yüksek olduğunu düşünüyordum.*” *Yarbay Mustafa Kemal, 10 Mayıs 1915’te Kemalyeri’nden 3’üncü Kolordu Komutanı Esat Paşa’ya yazdığı uzunca raporunda, “Albay rütbesinde olması nedeniyle Maydos Mıntıkası Komutanlığına*

tayin edilen 9’uncu Tümen Komutanı Sami’nin 25 Nisan 1915 saat 06.30’da ve saat 12.15’de gönderdiği iki adet emir sureti eklidir...” ifadesini kullandıktan sonra düşmana ilk mukavemetin birlikte yapıldığını anlatmıştır. Günümüzde kimi yazarlar, yukarıdaki ifadeleri daha farklı yorumlayarak, Mustafa Kemal ile Halil Sami Bey çatışması şeklinde anlatmıştır.

5’inci Ordu Komutanı Müşir Liman von Sanders ile anlaşamadığından 13 Haziran 1915 tarihinde görevden el çektilmesine yönelik girişimler üzerine muharebe sahasından ayrılmış, İstanbul’a dönmüştür. Liman von Sanders, onun ayrılışını sağlık sorunlarından dolayı olduğunu belirtir. Halil Sami Bey daha sonra Depo Birlikleri Müfettiş Muavinliğine atanmıştır. Şahsî dosyasında her ne kadar 2 Eylül 1915’te emekli olduğuna dair kayıt yer alıyorsa da 26 Ekim 1915’te 5’inci Kolordu Askerlik Dairesi Başkanlığı görevine getirilmiştir. Daha sonra 5’inci Kolordu Komutan vekilliği, Ordu Dairesi Teftiş Kurulu Başkanlığı ve son olarak da Genç Dernekleri Genel Müfettiş Muavinliğine tayin edilmiştir.

Nişan ve Madalyaları

Miralay Halil Sami Bey, 1912-1913 Balkan Savaşlarına, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşına katılmıştır. 1899’da Beşinci dereceden Mecidî nişanı, 1905’te dördüncü dereceden Osmanî nişanı, 1916’da üçüncü dereceden Mecidî nişanı ile taltif edilmiştir. En son olarak da 28 Mayıs 1917’de

Çanakkale Muharebelerinde 9’uncu Piyade Tümen Komutanlığındaki üstün hizmetlerinden dolayı “*Muharebe Gümüş İmtiyaza Madalyası*” yla ödüllendirilmiştir. Halil Sami Bey, 20 Eylül 1924 tarihinde Müdafaa-i Milliye Komisyonu Başkanlığına yazdığı dilekçesinde Çanakkale Muharebelerinde 9’uncu Piyade Tümen Komutanlığı görevinden haksız yere alınmasından duyduğu üzüntüyü belirttikten sonra tarih önünde yargılanmaya hazır olduğunu ifade ederek; Alman subayların oyunlarıyla muharebe hattından uzaklaştırılmış olduğunu yazmıştır. MSB Arşivinde bulunan özlük dosyasında Halil Sami Bey ile ilgili bilgiler oldukça yetersizdir. 25 Nisan 1915’te başlayan Çanakkale kara savaşlarının Gelibolu yarımadasında 9’uncu Tümenin başında güney bölgesinden sorumlu komutanı olarak kahramanlığı tescilli olan Albay Halil Sami Bey, kesin olmamakla birlikte tespitlere göre 1925 yılında vefat etmiştir.

Kaynakça

- Atacanlı, Sermet. *Atatürk ve Çanakkale’nin Komutanları*. İstanbul: MB Yayınevi, 2006.
- *Balkan Savaşı’na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları)*. Haz. Hülya Toker, Nurcan Fidan, Gülhan Barlas. Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 2004.
- *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı*. C.V, K.II, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, 1978.
- *CB Devlet Arşivleri, Millî Savunma Bakanlığı Arşivi*. Albay Halil Sami Bey Şahsi Dosyası.
- Ercan, Tevfik. “*Seddülbahir*

- Çıkarmasında 26'ncı Alay 3'üncü Tabur". Çanakkale Muharebelerinin 75.Yıl Armağanı. Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 1990.*
- Fortescue, Granville Roland. *Çanakkale*. Çev. Deniz Kurmay Yüzbaşı Rahmi, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1331(1916).
 - *Genelkurmay ATASE Arşivi*. ATAZB, Kls: 41, G: 3/7 an, 3 ana, 3 ao, 19'uncu Tümen Ceridesi, 12.02.1331 / 25 Nisan 1915.
 - *Genelkurmay ATASE Arşivi*. Kls: 4836, Ds: H-10, F: 1-68, 1-71.
 - *Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi*. BDH, Kls: 4836, Ds: H-10, F: 1-82; Ds: H-11, F: 1-27.
 - *Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi*. BDH, Kls: 4836, Ds: H-11, F: 1-18.
 - Görgülü, İsmet. *Çanakkale İlk Günde Biterdi*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2008.
 - Görgülü, İsmet. *Çanakkale Zaferinin Komuta Kadrosu*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, 1990.
 - Görgülü, İsmet. *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
 - Karataş, Murat. "*Maydos Mıntika Komutanı Mustafa Kemal (25 Şubat – 23 Mart 1915)*". Anafarta Dergisi. 2020, Sayı 7; 19-28.
 - Mustafa Kemal. *Ariburnu Muharebeleri Raporu*. Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 2011.
 - Oglander, Aspinall. *Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*. Çev. Tahir Tünay, C.I, İstanbul: Arma Yayınları, 1932.
 - Rhodes James, Robert. *Gelibolu Harekâtı*. Çev. Haluk V. Saltıkgil, İstanbul: Belge Yayınları, 1965.
 - Selahattin Adil Paşa. *Hayat Mücadeleleri, Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları*. İstanbul: Zafer Matbaası, 1982.
 - Toker, Hülya. *Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri (Belge ve Fotoğraflarla)*. Ankara: Genelkurmay Personel Başkanlığı ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, 2014.
 - Türkmen, Zekeriya. "*Çanakkale Muharebelerinde 9. Piyade Tümen Komutanı Miralay (Albay) Halil Sami Bey*". Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejileri. Çanakkale: Çanakkale Valiliği Yayınları, 2015.
 - Türkmen, Zekeriya. "*Çanakkale Muharebelerinde Propaganda Savaşı*", Çanakkale Çelik Kale. İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2022.
 - Türkmen, Zekeriya. "*Çanakkale Savaşlarında Kara Harekâtı*". Çanakkale Savaşları Tarihi. C.IV, İstanbul, 2008.
 - Türkmen, Zekeriya. *Çanakkale 1915: Büyük Zaferin 100. Yılında Türk Ordusunun Kara ve Hava Harekâtı (Çanakkale'de Psikolojik Harekât)*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2016.
 - Yanyalı Esat Bülkat. *Çanakkale Hatıraları. Üçüncü Kitap* (İngiliz ve Fransızların Gelibolu Şibih Ceziresine ve Kumkale'ye Ayak Bastıkları 12 Nisan 1331 / 25 Nisan 1915 Tarihinden Birinci Ordu Kumandanlığına Tayin Olunduğum 3 Teşrinî sani 1331 / 16 Ekim 1915 Tarihine Kadar Vekayi-i Harbiyeyi Musavvirdir), Daktilo Metin, İstanbul: Harp Akademiler Kütüphanesi, Nu: 29147/956.0743, C.IV, 1950.

Atıf

Türkmen, Zekeriya. "*Halil Sami Bey*", Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2025.

Zekeriya Türkmen, "*Halil Sami Bey*", Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2025.